

Bez obzira na sve razlike povijesnih prilika, našeg zadnjeg rata od rata u Poljskoj, ipak treba reći da smo mi u BiH ispred Poljaka i Nijemaca. Oni su imali prvi službeni kontakt, i to preko pisma biskupa, tek 20 g. nakon rata, a mi smo imali različite kontakte čak i u ratu i poslije rata i danas.

Ne treba propustiti ni ovu priliku i kazati, a dodatno potaknuti i ovom knjigom, da BiH jest *locus theologicus*, a to znači povlašteno mjesto za ekumenizam i dijalog. I ne samo to nego osobno smatram da BiH ima u Europi pa i u svijetu, jer živimo u globaliziranom svijetu, funkciju i misiju ekumenizma i dijaloga. Ponovit ću s Mahatmom Gandhijem: Budućnost zavisi od onoga što mi danas činimo. A činimo dobro svim ljudima i onda se smijemo nadati dobru.

I na kraju treba kazati da će ova knjiga ostati važna po tiskanim pismima poljskih i njemačkih biskupa, i po drugim tekstovima, te važno svjedočanstvo Islamske zajednice i njezina čelnika. Vrijedno je za povijest bh-muslimana i Bošnjaka, kao i za cijelu BiH, da je većina sadržaja objavljena na drugim, velikim jezicima. Tako će biti dostupna široj svjetskoj znanstvenoj i općoj publici.

Treba čestitati autoru prof. Akšamiji na ovoj knjizi i njezinoj opremi. Kao vrstan umjetnik on je fotografije pretvorio u umjet-

nička djela (iako recenzent dr. Geshon-Gottstein priznaje da to ne razumije). Čestitke i izdavaču Centru za dijalog - Vesatijja čije je ime znači Srednji put, a u sredini je krepot.

Franjo TOPIĆ

TEMPORA MUTANTUR

Ulrich Wilckens – Walter Kasper, *Ekumenski poziv na buđenje. Za jedinstvo kršćana* (Zagreb: KS, 2017.) Prevela Lidija Šimunić Mesić.

U nizu Ekumena, svezak 43, u izdanju Kršćanske sadašnjosti, prijevod Lidije Šimunić Mesić, izašla je na 162 stranice, formata 18x11 cm knjižica *Ekumenski poziv na buđenje*, s podnaslovom: *Za jedinstvo kršćana*. Knjižica je pisana povodom velikog jubileja reformacije gdje se u uvodu konstatira da ona može biti plodna samo ako se danas otvorimo „samoreformiranju Duhom“.

Glavne tendencije tadašnjeg i današnjeg vremena bitno su drukčije. Neke tadašnje razlike bile su očiti nesporazum; većina njih danas one druge više ne pogađa, a u preostalim razlikama osjeća se približavanje (10).

Uz zajednički kratki uvod u prvom dijelu knjižice kardinal Walter Kasper iznosi katoličku

perspektivu (9-68), drugi dio prilog je evangeličkog biskupa u miru Ulricha Wilckensa (69-153), a na kraju zajedno donose svoje poglede (157-160). Konceptija knjige leži otprilike u istim pitanjima povezanih s Biblijom, Trojstvom, Isusom Kristom, Duhom Svetim, Savezom, jednom Crkvom i mnogim Crkvama, crkvenim jedinstvom, opravdanjem, petrovskom službom, Marijom, Crkvom i novim izazovima, nadom i eshatološkim vidom. Svatko sa svoje strane ukazuje na teološke probleme i dosadašnje ekumenske pomake te ulijeva nadu u buduće usuglašavanje na putu jedinstva Crkve. Neka od tih pitanja zavređuju izravni dodir.

U ovoj knjižici dva crkvena velikodostojnika i poznata teologa dodiruju sporna teološka pitanja samo na razini katoličke i evangeličke teologije. Prvo među njima je pitanje autoriteta Božje riječi u odnosu na crkvenu predaju i učiteljstvo. Kasper smatra da je to pitanje danas manje-više riješeno i usuglašeno. Kako za katolike, tako i za evangelike Biblija je pravo ishodište i središte, izvor i mjerilo kršćanske doktrine te izvorna snaga vjere i svake kršćanske obnove. Ona je duša i srce teologije danas. Kad je u pitanju odnos Pisma i predaje, Kasper kaže da ne postoje dva izvora koji bi tekli jedan pokraj drugoga. Sveto pismo je pisani oblik apo-

stolske predaje i potječu iz istog vrela, jedno u drugome ima udjela (14-15).

Trinitarna pitanja nisu bila nikada sporna, nego način opravdanja, o čemu je 1999. god. u Augsburgu donesena zajednička deklaracija u kojoj se ističe da se opravdanje događa u Kristu po Duhu, da je ono isključivo djelo milosti Božje, a dobra djela su plod opravdanog čovjeka (28-29). O opravdanju više od Wilckensa.

Luther nije težio raskolu koji se dogodio, nego obnovi koja je izostala. Razlog tome Kasper vidi i u tome što Rim i tadašnji biskupi nisu htjeli čuti Lutherov poziv na buđenje. Ističući opće krsno svećeništvo, osporavao je biskupima isključivu nadležnost za reforme (33).

Jedna Crkva Isusa Krista i mnoge Crkve iz katoličkog su vida teološka realnost koja se temelji na LG 8 i UR 3. Iz toga je deklaracija *Dominus Jesus* izvukla bitne razlike između Crkve i crkvenih zajednica, što je postao novi kamen spoticanja. Danas se kaže da su Crkve reformacije drugi tip i drugi način crkvenog bića (35).

Pitanje sakramenata, a posebno euharistije, svakako je jedna od najvećih ekumenskih prepreka. Temeljni stavovi o krštenju nisu sporni. Magdeburškom deklaracijom iz 2007. krštenje je međusobno priznato, ako je podijel-

ljeno polijevanjem ili uranjanjem u vodu s trinitarnom formulom (38). Danas se pitanje euharistije, još preciznije valjanosti euharistijskog slavlja, čini najspornijim. Različite teološke interpretacije žrtvenog karaktera, pretvorbe, ređeničke dimenzije, pitanje žena kao predsjedatelja euharistije veliki su teološki prijepori, koje neće biti lako nadvladati, uvjeti predsjedatelja euharistije.

Katoličko štovanje i zazivanje Marije za protestante također predstavlja problem iako je Luther štovao Mariju, ali je upozoravao na opasnost zasjenjenja jedino spasonosne Kristove milosti i spasenjskog posredništva (*solus Chrtistus, sola gratia*). Posebni problem predstavljaju dvije novije marijanske dogme (Bezgrešno začće i Uznesenje na nebo) koje nemaju izravno biblijsko utemeljenje i koje u određenim interpretacijama mogu biti krivo tumačene. Za ispravan pristup potrebno je naglasiti da je u oba slučaja Božja milost na djelu isključivo na temelju jedinog Kristova posredništva (LG 62), a zazivanje i štovanje Marije (*veneratio*) nije na istoj razini kao zazivanje i štovanje (*adoratio*) Krista. Lutherovo upozorenje u dobroj mjeri prihvaća Drugi vatikanski sabor kada opominje katoličke teologe i propovjednike da se u interpretacijama Marijine uloge u odnosu na Krista čuvaju svakog

krivog pretjerivanja i skučenosti (LG 67). U budućnosti Marija bi mogla od ekumenskog problema postati ekumenski most jer je ona slika Crkve (52).

Dosadašnji pomaci na teološkom planu ohrabrujući su ekumenski koraci. Oni su nas doveli do novih gradilišta na kojima treba zajedno a strpljivo dalje graditi osjećajući pozitivnu stranu svete nestrpljivosti, zaključuje Kasper (65).

Zaključno za prvi dio čini mi se logičnim postaviti pitanje: Je li moguće u svjetlu dosadašnjih teoloških usuglašavanja svaki onaj Lutherov *sola* razumjeti kao *prima*? Takvo shvaćanje njegovih načela ne sugerira suprotstavljanje, nego povezivanje.

U takvu okviru jasno je da je Luther stavljao Sveto pismo ispred predaje, koju treba mjeriti Pismom, ističe Wilckens u drugom dijelu (75-76). Također je milost Božju i čovjekovu vjeru više vrednovao od dobrih djela vjernika. Luther je itekako poštovao predaju, a od kršćanina po vjeri je očekivao dobra djela. Bog je *onaj koji jest* i koji milosno djeluje. Milost se daje za djelovanje (85). Ne radi se, dakle, o suprotstavljanju Pisma i predaje, vjere i milosti nasuprot djela, nego o njihovoj korelaciji.

Odnos Boga i čovjeka isprepleten je grijehom i nevjerom ljudi, ali s druge strane milo-

srđem i ljubavlju Boga koji prašta i opravdava. Sklopljeni savezi bivaju prekršeni, a Bog svaki put ne dopušta da čovjek potpuno potone, uvijek mu opravdanjem otvara novu šansu u svojoj ljubavi, jer je spor na srdžbu a bogat milošću (94-95).

U kontroverziji o teologiji opravdanja osjeća se s jedne strane strah od umanjenja važnosti milosti, a s druge strane strah od preuveličavanja važnosti dobrih djela. Ako se prenaglasiti *sola gratia*, pojavljuje se pitanje predestinacije, ako se prenaglase djela, pojavljuje se pitanje Božjeg doprinosa u čovjekovu spasenju. O tome najbolje svjedoči tzv. Augsbuška deklaracija iz 1999. god. koja svjedoči slaganje u temeljnim istinama, a višestoljetne osude proglašene su nevrijedećima. Deklaracija ne znači slaganje u svemu, nego samo u temeljnim istinama, što predstavlja pozitivan rezultat za daljnje usuglašavanje. Načela kao *sola gratia* ili *sola fide* u temeljima su izmirena u načelu Svetim pismom, koje vrijedi kao središnje mjerilo. Usuglašavanje je postignuto o četiri biblijska nauka o opravdanju:

- Pojam *pravednost* u Starom savezu znači vjernost Savezu. Milosrdni Bog obnavlja Savez kad god ga grešni ljudi prekrše.
- Sažeti Zakon u Deset Božjih zapovijedi potvrđu-

je Savez, a vjerni Savezu pokazuju se *pravednima* kada održavaju zapovijedi.

- Neispunjavanje zapovijedi znači podvrgavanje Božjem sudu. Milosrdni Bog pak oprašta čovjekov grijeh i obnavlja njegovu pripadnost Savezu.
- Prekršitelji zapovijedi u Novom savezu bivaju opravdani Kristovom samožrtvom na križu (107-108).

Kako je uz pojam *pravednost* u Starom savezu iz vida crkvenog učiteljstva bio naglašen sudski aspekt, da Bog djeluje kao pravedni sudac, jednako je tako u Novom savezu istican spasiteljski aspekt, da Bog kao Spasitelj uvijek djeluje pravedno (109-110). Grešnike ne oslobađa Zakon, nego Božja ljubav za koju Bog traži čovjekovu vjeru (Gal 2,16). Kršćani bivaju opravdani po vjeri u Krista, a ne po djelima Zakona (Gal 3,22; Rim 3,22). Time se ne odbija izvršenje dvostruke zapovijedi ljubavi ili pravednikova dobra djela, nego se ističe milost opravdanja kao Božji dar. Bog zove da vršimo dobra djela snagom njegove milosti. Dobra djela pravednika su također dar Duha Božjega. No, ona nisu ljudska zasluga spasenja, nego će biti nagrađena pravednom plaćom zato što su ih vjernici ostvarili u snazi Božjeg Duha. Tako shvaćena do-

bra djela kršćana ne ugrožavaju načelo *sola gratia*, nego ga potvrđuju i konkretiziraju (113).

Za Wilckensa pitanje jedne Crkve Isusa Krista na temelju jednog krštenja i više pojavnih Crkava nije nepremostivo (126-127), kao ni pitanje petrovske službe u njima (135-136), niti posebno-ga stava o Mariji (137-139), niti posljednjeg suda (147-149) kada se sudi svakome prema njegovim djelima: jednima na propast, a drugima na proslavu u vječnom životu (Dn 12,2; Mt 25,46).

U zaključnoj završnoj riječi dva teologa vide veliki jubilej reformacije kao novu ekumensku šansu da vjernici jedne i druge Crkve više ne žive u miru jedni pokraj drugih, nego jedni s drugima u pomirenoj različitosti, da imaju zajedništvo u jednoj Crkvi koja treba biti katolička, zato što je evangelička, tj. utemeljena na jednom evanđelju (157). Zanimljivo je da dok danas teološke razlike sve više nestaju, dotle se istodobno osjeća novi veliki raskol samo druge vrste, ne više vjerski ili teološki među Crkvama, koliko onaj egzistencijalni, od Crkava a nerijetko i od kršćanstva uopće (159). To mora zabrinjavati sve vjernike. Zato se ova knjižica razumije kao javni poziv na buđenje po obraćenju u svjedočenju iz čega će proizaći i ekumenski poziv na jedinstvo.

Obilježavanje velikog jubileja reformacije pokrenulo je niz znanstvenih simpozija i vrijednih izdanja kako na svjetskoj, tako i na domaćoj hrvatskoj sceni. Na otvaranju svjetske godine obilježavanja jubileja 31. listopada 2016. god. u Lundu (Švedska) prisustvovao je i papa Franjo, koji je pozitivno govorio o Lutheru, a papa emeritus Benedikt XVI. nazvao ga je svjedokom evanđelja. To su očiti znakovi da se vremena mijenjaju i mi se mijenjamo s njima (*Tempora mutantur, nos et mutamur in illis*). Promijenili su se pogledi papista na heretike i heretika na papiste. Kao rezultat mnogih istraživanja danas se dogodila pozitivna promjena pogleda (*mutatio visuum*) o Lutheru i njegovoj ulozi. Dok se prije u sklopu danih okolnosti od pozitivne ideje reforme Crkve dogodila reformacija kao nova podjela Crkve, dotle se danas od slike takve reformacije dogodila reforma pogleda. Za naše vrijeme to su pozitivni znakovi da za pape Luther više nije heretik ili krivovjerac, a za Luthera da papa više nije Antikrist ili tiranin.

Niko IKIĆ